

MARX

*Det
kommunistiske
manifest*

ENGELS

DET KOMMUNISTISKE
MANIFEST

Skrevet af *K. Marx* og *F. Engels* i tiden fra december 1847 til januar 1848. Første gang trykt i februar 1848 i London.

KARL MARX / FRIEDRICH ENGELS

DET KOMMUNISTISKE MANIFEST

11. OPLAG

FORLAGET TIDEN

1970

Nærværende udgave svarer til bind I. af Marx' og Engels' udvalgte skrifter (Forlaget Tiden 1952) på grundlag af den russiske tobinds udgave, som er besørget af Marx-Engels-Lenin Institutet (Statsforlaget for politisk litteratur, Moskva 1948).

Noterne bag i bogen stammer i det væsentlige fra ovennævnte udgave.

FORORD TIL DEN TYSKE UDGAVE 1872

»Kommunisternes forbund«, der var en international arbejdersammenslutning, og som under de daværende forhold naturligvis måtte være hemmelig, overdrog på den kongres, der blev afholdt i november 1847 i London, undertegnede at udarbejde et udførligt teoretisk og praktisk partiprogram beregnet for offentligheden. Sådan opstod det manifest, som følger nedenfor. Kun få uger før Februarrevolutionen¹ afgik manuskriptet til London for at blive trykt. Det blev først udsendt på tysk, og på dette sprog er det optrykt i mindst tolv forskellige udgaver i Tyskland, England og Amerika. På engelsk udkom det første gang 1850 i London i »Red Republican«, oversat af miss Helen Macfarlane, og i 1871 kom det i mindst tre forskellige oversættelser i Amerika. På fransk kom det første gang i Paris kort før Juniopstanden 1848, for nylig i »Le Socialiste«, der udkommer i New York. En ny oversættelse er under forberedelse. På polsk udkom det i London lige efter den første tyske udgave, på russisk i Genève i 60'erne. Også til dansk blev det oversat, kort efter at det var udkommet.

Selv om forholdene i de sidste fem og tyve år i høj grad har forandret sig, er de almindelige grundsætninger, der udvikles i dette manifest, i det store og hele fuldstændig rigtige den dag i dag. Hist og her er der enkeltheder, der kunne forbedres. Den praktiske anvendelse af disse grundsætninger vil overalt og til enhver tid — det forklarer manifestet selv — være afhængig af de omstændigheder, der historisk foreligger, og derfor lægger vi absolut ingen særlig vægt på de revolutionære forholdsregler, der er foreslået i slutningen af asnit II. I dag

¹ Der sigtes til Februarrevolutionen 1848. — *Red.*

ville dette sted i mange retninger lyde anderledes. Programmet er i dag flere steder forældet på baggrund af storindustriens enorme udvikling i de sidste fem og tyve år og den fremadskridende partiorganisation af arbejderklassen, der hænger sammen dermed, endvidere på baggrund af de praktiske erfaringer, først fra Februarrevolutionen og i endnu højere grad fra Pariserkommunen, hvor proletariatet for første gang to måneder igennem havde den politiske magt. Navnlig har Pariserkommunen leveret bevis for, at »arbejderklassen ikke simpelthen kan tage den færdige statsmaskine i besiddelse og sætte den i bevægelse for sine egne formål«. (»Borgerkrigen i Frankrig, adresse fra Den internationale arbejderassociations generalråd«). Desuden er det klart, at kritikken af den socialistiske litteratur nu er mangelfuld, fordi den kun går til 1847; det samme gælder bemærkningerne om kommunisternes stilling til de forskellige oppositionspartier (afsnit IV), der — selv om det stadig er rigtigt i grundtrækkene — dog nu er forældet i sin fremstilling alene af den grund, at den politiske situation er blevet en helt anden, og den historiske udvikling har bragt de fleste af de dør opregnede partier ud af verden.

Imidlertid, manifestet er et historisk dokument, som vi ikke mere mener os berettigede til at forandre på. Måske kommer der senere en udgave ledsaget af et forord, der skulle danne bro over den kløft, der skiller os fra 1847; det foreliggende optryk kom for uventet for os, til at vi kunne nå det nu.

London, 24. juni 1872.

Karl Marx. Friedrich Engels.

FORORD TIL DEN RUSSISKE UDGAVE 1882

Den første russiske udgave af »Det kommunistiske partis manifest« udkom, i Bakunins oversættelse, i begyndelsen af 60'erne² på Kolokol's trykkeri. Vesteuropa kunne dengang

² Tidsangivelsen unøjagtig, den omtalte oversættelse udkom i 1869. — Red.

kun se et litterært kuriosum i den (den *russiske* udgave af manifestet). Nu er en sådan opfattelse ikke mulig mere.

Hvor begrænset det område endnu var, som den proletariske bevægelse dengang (december 1847) rørte sig på, fremgår tydeligst af manifestets slutningskapitel: Kommunisternes stilling til de forskellige oppositionspartier i de forskellige lande. Her mangler netop — Rusland og De forenede Stater. Det var dengang, Rusland var hele den europæiske reaktions sidste store reserve; da De forenede Stater opsugede Europas proletariske kraftoverskud gennem indvandringen. Begge lande forsynede Europa med råstoffer og var samtidig afsætningsmarkeder for dets industriprodukter. Begge var altså dengang, på den ene eller den anden måde, grundpiller for den bestående europæiske orden.

Hvor helt anderledes er det ikke i dag! Netop den europæiske indvandring satte Nordamerika i stand til at frembringe en kæmpemæssig landbrugsproduktion, hvis konkurrence ryster den europæiske grundejendom — den store som den lille — i sin grundvold. Denne indvandring har samtidig tilladt De forenede Stater at udnytte deres uhyre industrielle hjælpekilder med en energi og i en udstrækning, der inden længe må bryde det industrielle monopol, som Vesteuropa og navnlig England hidtil har haft. Begge disse omstændigheder virker revolutionært tilbage på Amerika selv. Farmernes lille og mellemstore grundejendom, som er basis for hele den politiske forfatning, ligger mere og mere under i konkurrencen med kæmpefarmene; i industriområderne udvikles der samtidig for første gang et proletariat i masse målestok og en fabelagtig koncentration af kapitalerne.

Og nu Rusland! Under revolutionen 1848/49 anså ikke blot de europæiske fyrster, men også de europæiske bourgeois'er en russisk indgriben for den eneste redning mod proletariatet, der dog først var ved at vågne. Tsaren blev udråbt til chef for den europæiske reaktion. I dag er han revolutionens krigsfange i Gattjina, og Rusland danner fortroppen for den revolutionære aktion i Europa.

Det kommunistiske manifest havde til opgave at proklamere, at de moderne borgerlige ejendomsforhold går en uundgåelig opløsning i møde. Men i Rusland finder vi, ved siden af hurtigt opblomstrende kapitalistik svindel og tilløb til borgerlig grundejendom, at over halvdelen af jorden er i bøndernes fælleseje. Spørgsmålet er så: kan den russiske obstjina, en ganske vist stærkt undergravet form for det urgamle fælleseje af jorden, gå direkte over i den højere form, det kommunistiske fælleseje? Eller må den omvendt først gennemløbe den samme opløsningsproces, som er indholdet i Vesteuropas historiske udvikling?

Det eneste svar herpå, som kan gives i dag, er følgende: hvis den russiske revolution bliver signalet til en proletarisk revolution i Vesteuropa, sådan at begge kompletterer hinanden, så kan det nuværende russiske fælleseje af jorden tjene som udgangspunkt for en kommunistisk udvikling.

London, 21. januar 1882.

Karl Marx. Friedrich Engels.

FORORD TIL DEN TYSKE UDGAVE 1883

Forordet til nærværende udgave må jeg desværre underskrive alene. Marx, den mand, som hele arbejderklassen i Europa og Amerika skylder mere end nogen anden — Marx hviler på kirkegården i Highgate, og på hans grav gror allerede det første græs. Efter hans død kan der jo slet ikke mere være tale om at omarbejde eller supplere manifestet. Så meget mere nødvendigt mener jeg, det er her endnu engang udtrykkeligt at fastslå følgende.

Den grundtanke, der går gennem manifestet: at den økonomiske produktion og den deraf fremtvungne sociale struktur inden for hvert historisk tidsafsnit danner grundlaget for dette tidsafsnits politiske og intellektuelle historie; at følgelig al historie (siden opløsningen af det ældgamle fælleseje af jorden) har været historie om klassekampe, kampe mellem udbyttede

og udbytende, beherskede og herskende klasser på forskellige trin af den sociale udvikling; at denne kamp imidlertid nu har nået et trin hvor den udbyttede og undertrykte klasse (proletariatet) ikke mere kan befri sig for den udbytende og undertrykkende klasse (bourgeoisiet) uden samtidig for bestandig at befri hele samfundet for udbytning, undertrykkelse og klassekamp — denne grundtanke tilhører ene og alene Marx³.

Jeg har allerede sagt dette mange gange; men netop nu er det nødvendigt, at det også står foran selve manifestet.

London, 28. juni 1883.

Fr. Engels.

AF FORORDET TIL DEN TYSKE UDGAVE 1890

Manifestet har ført en ejendommelig tilværelse. Da det fremkom, hilstes det (som de oversættelser, der er nævnt i det første forord, beviser) med begejstring af den videnskabelige socialismes endnu fåtallige fortrop, men snart blev det trængt i baggrunden af den reaktion, der satte ind med Pariserarbejdernes nederlag i juni 1848, og endelig blev det ved dommen over kommunisterne i Köln i november 1852 »i lovens navn« lyst i band. Da den arbejderbevægelse, som Februarrevolutionen fremkaldte, forsvandt fra den offentlige skueplads, trådte også manifestet i baggrunden.

³ I forordet til den engelske oversættelse siger jeg: »Denne tanke, der efter min mening vil komme til at lægge grunden til samme fremskridt indenfor den historiske videnskab som Darwins teori for naturvidenskabens vedkommende — denne tanke havde vi begge gradvis nærmet os allerede flere år før 1845. Hvor langt jeg selvstændigt havde arbejdet mig frem i denne retning, viser min bog »Den arbejdende klasses stilling i England«. Men da jeg i foråret 1845 igen traf Marx i Brüssel, havde han udarbejdet den fuldstændigt og forelagde mig den i næsten lige så klare ord som dem, jeg har sammenfattet tanken i ovenfor.« (*Note af Engels til den tyske udgave 1890*).

Da den europæiske arbejderklasse igen var kommet tilstrækkelig til kræfter til at foretage et nyt fremstød mod de herskende klassers magt, opstod Den internationale arbejderassociation. Dens mål var at smelte hele den kamplystne arbejdermasse i Europa og Amerika sammen til een stor sluttet hær. Den kunne derfor ikke tage sit *udgangspunkt* i de grund-sætninger, manifestet indeholder. Den måtte have et program, der ikke lukkede døren i for de engelske fagforeninger, de franske, belgiske, italienske og spanske proudhonister og de tyske lassalleanere⁴. Udkastet til dette program — de be-tragtninger, der ligger til grund for Internationales statuter — skrev Marx med et mesterskab, som selv Bakunin og anarki-sterne måtte anerkende. Med hensyn til den endelige sejr for de sætninger, som manifestet opstillede, stolede Marx udeluk-kende på arbejderklassens intellektuelle udvikling, sådan som den nødvendigvis måtte fremgå af den forenede aktion og af diskussionen. Begivenhederne og omskiftelserne i kampen mod kapitalen, nederlagene i endnu højere grad end sejrene, kunne ikke andet end vise de kæmpende det utilstrækkelige i alle hidtil anvendte universalmidler og gøre deres hjerner mere modtagelige for en grundig indsigt i de sande betingelser for arbejdernes frigørelse. Og Marx havde ret. Arbejderklassen var i 1874, da Internationalen blev opløst, en ganske anden, end den var i 1864 ved dens grundlæggelse. Proudhonismen i de romanske lande, den særlige lassalleanisme i Tyskland var ved at uddø, og selv de daværende stokkonservative engelske fagforeninger kom lidt efter lidt så langt, at præsidenten på deres kongres i Swansea 1887 i deres navn kunne sige: »Fast-landets socialisme virker ikke længer afskrækkende på os.« Fastlandets socialisme — det var imidlertid i 1887 næsten

---

⁴ Lassalle personlig erklærede altid over for os, at han anså sig for at være »elev« af Marx, og som sådan stod han selvfølgelig på manifestets grund. Anderledes forholder det sig med de af hans tilhængere, som ikke gik ud over hans krav om produktionsfor-eneringer med statsstøtte, og som inddelte hele arbejderklassen i statshjælpsfolk og selvhjælpsfolk. (*Anmærkning af Engels*).

udelukkende den teori, som manifestet forkynder. Og sådan genspejler manifestets historie til en vis grad den moderne arbejderbevægelses historie siden 1848. I vor tid er manifestet uden tvivl det mest udbredte, det mest internationale værk inden for hele den socialistiske litteratur, det fælles program for mange millioner arbejdere i alle lande fra Sibirien til Kalifornien.

Og dog, da det udkom, ville vi ikke have turdet kalde det et *socialistisk* manifest. 1847 forstod man ved socialister to forskellige ting. På den ene side tilhængere af de forskellige utopiske systemer, særlig owenisterne i England og fourieristerne i Frankrig; begge disse grupper var allerede dengang skrumpet ind til rene sekter, der var ved at forsvinde helt. På den anden side alle mulige sociale kvaksalvere, som med deres forskellige universalmidler og med lapperier af enhver art ville fjerne de sociale misforhold uden i mindst måde at genere kapitalen og profitten. I begge tilfælde: folk, der stod udenfor arbejderbevægelsen, og som tværtimod søgte støtte i de »dannede« klasser. Derimod kaldte den del af arbejderklassen sig *kommunistisk*, som var overbevist om det utilstrækkelige i omvæltninger af rent politisk art og krævede en grundig omformning af samfundet. Det var en kommunisme, der kun var groft udarbejdet; den var kun instinktiv, tit noget umoden; men den var kraftig nok til at frembringe to systemer af utopisk kommunisme, i Frankrig Cabets »ikariske«, i Tyskland Weitlings system. Socialisme betegnede 1847 en bourgeoisbevægelse, kommunisme en arbejderbevægelse. Socialismen var, i hvert fald på fastlandet, salonfähig, kommunismen det modsatte. Og da det allerede dengang var vor faste overbevisning, at »arbejdernes frigørelse må være arbejderklassens eget værk«, så kunne vi ikke et øjeblik være i tvivl om, hvilket af de to navne vi skulle vælge. Og heller ikke senere er det nogensinde faldet os ind at opgive det.

»Proletarer i alle lande, foren jer!« Kun få stemmer svarede, da vi for 42 år siden råbte disse ord ud over verden, lige før den første revolution i Paris, da proletariatet trådte frem med

sine egne krav. Men den 28. september 1864 sluttede proletarer i de fleste vesteuropæiske lande sig sammen til den mindreværdige Internationale arbejderassociation. Internationalen selv levede ganske vist kun ni år. Men at det evige forbund af proletarer i alle lande, som den grundlagde, lever endnu og lever kraftigere end nogensinde, dét er der ikke noget bedre bevis for end netop dagen i dag. For i dag, da jeg skriver disse linjer, holder det europæiske og amerikanske proletariat revy over sine stridskræfter, der er mobiliseret for første gang, mobiliseret som *een* hær, under *een* fane og for *et* førstemål: lovfæstet otte timers normalarbejdsdag, sådan som det allerede var proklameret af Internationales kongres i Genève i 1866 og igen 1889 af arbejderkongressen i Paris. Og det skue, vi er vidne til i dag, vil lukke øjnene op på kapitalister og jorddrotter i alle lande, så de kan se, at i dag er virkelig proletarerne i alle lande forenet.

Havde Marx blot endnu stået ved min side, så han kunne have set dette med egne øjne!

London, den 1. maj 1890.

Fr. Engels

DET KOMMUNISTISKE PARTIS MANIFEST

Et spøgelse går gennem Europa — kommunismens spøgelse. Alle magter i det gamle Europa har sluttet sig sammen til en hellig klapjagt på dette spøgelse, paven og tsaren, Metternich og Guizot, franske radikale og tysk politi.

Hvor er det oppositionsparti, der ikke af sine regerende modstandere er blevet skældt ud for kommunistisk, hvor er det oppositionsparti, der ikke har slynget den brændemærkende beskyldning for kommunisme tilbage i hovedet på de mere fremskredne oppositionsfolk og på deres reaktionære modstandere?

Denne kendsgerning viser to ting.

Kommunismen anerkendes allerede af alle europæiske magter som en magt.

Det er på høje tid, at kommunisterne giver hele verden klar besked om deres synsmåde, deres mål, deres tendenser, og stiller et manifest fra partiet selv op mod æventyret om kommunismens spøgelse.

Med dette formål mødtes kommunister af de forskellige nationaliteter i London og gjorde udkast til følgende manifest, som vil blive udsendt på engelsk, fransk, tysk, italiensk, flamsk og dansk.

I

BOURGEOISI OG PROLETARIAT

- 1 Alle hidtidige samfunds historie¹ er en klassekampenes historie.
- 2 Fri mand og slave, patricier og plebejer, baron, og livegen lavsmester og svend, kort sagt: undertrykkere og undertrykte har stået i stadig modsætning til hinanden, har — snart skjult, snart åbenlyst — ført en uafbrudt kamp, en kamp, der hver gang er endt med en revolutionær omformning af hele samfundet eller med de kæmpende klassers fælles undergang.
- 3 I historiens tidligere epoker finder vi næsten overalt en fuldstændig opdeling af samfundet i forskellige stænder, en mangfoldighed af sociale trin. I det gamle Rom har vi patriciere, riddere, plebejere, slaver; i middelalderen feudalherrer, vasaller, lavsmestre, svende, livegne og desuden inden for de fleste af disse klasser atter særlige inddelinger.
- 4 Det moderne borgerlige samfund, der er opstået ved feudal-samfundets undergang, har ikke ophævet klassemod-sætningerne. Det har kun sat nye klasser i stedet for de gamle, nye betingelser for undertrykkelse, nye former for kampen.

¹ Det vil nøjagtigt udtrykt sige: den historie, der er *skriftligt* overleveret. 1847 kendte man så godt som ingenting til samfundets forhistorie, den samfundsorganisation, der gik forud for al nedskreven historie. Senere har Haxthausen opdaget landsbyfællesskabet i Rusland, og Maurer har påvist, at det er det samfundsmæssige grundlag, som er det historiske udgangspunkt for alle tyske stammer, og efterhånden blev man klar over, at landsbykommuner med jordfællesskab var samfundets urform fra Indien til Irland. Endelig blev den indre organisation af dette oprindelige kommunistiske samfund klarlagt i sin typiske form med Morgans afgørende opdagelse af gens' sande natur og dens stilling inden for stammen. Med opløsningen af dette oprindelige fællesskab begynder samfundet at spaltes i særlige klasser, der ender med at stå i modsætning til hinanden. Jeg har forsøgt at skildre denne opløsningsproces i »Familiens, privatejendommens og statens oprindelse«, 2. oplag, Stuttgart 1886. (*Note af Engels til den engelske udgave 1886*).

5 Men vor tidsalder, bourgeoisiets tidsalder, udmærker sig ved, at den har forenklet klassemodsatningerne. Hele samfundet spalter sig mere og mere i to store fjendtlige lejre, i to store klasser, der står i direkte modsætning til hinanden: bourgeoisiet og proletariatet.

6 Af middelalderens livegne opstod småborgene i de første byer; af disse småborgere udviklede sig de første spirer til bourgeoisiet.

7 Amerikas opdagelse og søvejen syd om Afrika skabte et nyt felt for det frembrydende bourgeoisie. Det ostindiske og det kinesiske marked, Amerikas kolonisering, vareudvekslingen med kolonierne, forøgelsen af byttemidlerne og varerne overhoved gav handelen, skibsfarten og industrien et hidtil ukendt opsving og bragte dermed det revolutionære element i det hensmuldrende feudalsamfund i rask udvikling.

8 Den hidtidige feudale eller lavsmæssige driftsmåde i industrien var ikke længer tilstrækkelig til at tilfredsstille behovet, der voksede med de nye markeder. Den erstattedes af manufakturen. Lavsmestrene blev fortrængt af den industrielle middelstand; arbejdets deling mellem de forskellige lav veg pladsen for arbejdsdelingen i det enkelte værksted.

9 Men markederne voksede stadig, og stadig steg behovet. Heller ikke manufakturen slog til mere. Så revolutionerede dampen og maskinerne den industrielle produktion. I stedet for manufakturen trådte den moderne storindustri, i stedet for den industrielle middelstand trådte de industrielle millionærer, ledere af hele industrielle arméer, de moderne bourgeois'er.

10 Storindustrien har skabt det verdensmarked, som Amerikas opdagelse forberedte, Verdensmarkedet har givet handelen, skibsfarten og trafikken til lands en umådelig udvikling. Denne har igen virket tilbage på industrien vækst, og i samme grad som industri, handel, skibsfart og jernbaner voksede, i samme grad udviklede bourgeoisiet sig, øgede sine kapitaler, trængte alle de klasser i baggrunden, der stammede fra middelalderen.

11 Vi ser altså, hvordan det moderne bourgeoisi selv er produktet af en lang udviklingsproces, af en række omvæltninger i produktions- og samfærdelsforholdene.

12 Hvert udviklingsstrin, som bourgeoisiet har gennemløbet, var ledsaget af et tilsvarende politisk fremskridt². Først var det en undertrykt stand under lensadelens herredømme; i kommunen³ var det en bevæbnet og selvstyrende sammenslutning; det ene sted dannede det en uafhængig byrepublik, det andet sted en skattepligtig trediestand i monarkiet⁴; derpå dannede det på manufakturens tid modvægt mod adelen i stændermonarkiet eller i det enevældige monarki, var overhovedet det væsentlige grundlag for de store monarkier; og endelig tilkæmpede det sig, efter at storindustrien og verdensmarkedet var skabt, hele den politiske magt i den moderne parlamentariske stat. Den moderne statsmagt er kun et udvalg, der varetager bourgeoisiklassens fællesanliggender.

13 Bourgeoisiet har spillet en højst revolutionær rolle i historien.

14 Bourgeoisiet har, hvor det er kommet til magten, ødelagt alle feudale, patriarkalske, idylliske forhold. Det har ubarmhertigt sønderrevet de brogede bånd, der i feudaltiden knyttede mennesket til dets naturlige foresatte, og har ikke ladet andet bånd tilbage i menneskenes forhold til hinanden end den nøgne interesse, den følelsesløse »kontante betaling«. Det

² I den engelske udgave 1888, som Engels redigerede, er efter ordet fremskridt indsat: for denne klasse. — Red.

³ »Kommune« kaldte sig de i Frankrig opstående byer, endog før de var i stand til at tiltvinge sig lokalt selvstyre og politiske rettigheder som »trediestand« fra deres feudale herrer og mestre. I almindelighed har vi her anført England som typisk for bourgeoisiets økonomiske udvikling og Frankrig som typisk for dets politiske udvikling. (Note af Engels til den engelske udgave 1888).

Sådan kaldte de italienske og franske borgere deres bysamfund, efter at de havde afkøbt eller aftvunget deres feudalherrer de første selvstyrerettigheder. (Note af Engels til den tyske udgave 1890).

⁴ I den engelske udgave 1888 står efter »uafhængig byrepublik« ordene »(som i Italien og Tyskland)«, og efter »monarkiet« ordene »(som i Frankrig)«. — Red.

1682
fromme sværmeris, den ridderlige begejstrings, det spidsborgerlige føleris hellige stemning har det druknet i den egoistiske beregnings iskolde vand. Det har opløst den personlige værdighed i bytteværdi, og i stedet for de utallige tilsikrede og velerhvervede friheder har det sat den samvittighedsløse handelsfrihed som den eneste. Det har, kort sagt, i stedet for den udbytning, der tilsløres af religiøse og politiske illusioner, sat den åbne, skamløse, direkte, beregnende udbytning.

16 Bourgeoisiet har taget helgenglorien fra alle de hverv, som man tidligere betragtede med hellig ærefrygt. Det har forvandlet lægen, juristen, præsten, digteren og videnskabsmanden til sine betalte lønarbejdere.

16 Bourgeoisiet har revet det rørende sentimentale slør af familieforholdet og reduceret det til et rent pengeforhold.

17 Bourgeoisiet har afsløret, hvordan den brutale kraftudfoldelse som reaktionen i så høj grad beundrer ved middelalderen, i virkeligheden var forbundet med det mest slappe driveri. Først bourgeoisiet har bevist, hvad menneskeligt arbejde kan frembringe. Det har skabt ganske anderledes underværker end ægyptiske pyramider, romerske vandledninger og gotiske domkirker, det har gennemført ganske anderledes tog end folkevandringer og korstog.

18 Bourgeoisiet kan ikke eksistere uden uafsladelig at revolutionere produktionsmidlerne og altså også produktionsforholdene, det vil igen sige samtlige sociale forhold. For alle tidligere industrielle klasser var det derimod den første eksistensbetingelse at beholde den gamle produktionsmåde uforandret. De stadige omvæltninger i produktionen, de uafbrudte rystelser af alle sociale tilstande, den evige usikkerhed og bevægelse udmærker bourgeoisiets tidsalder frem for alle andre. Alle faste, indgroede forhold med tilhørende ærværdige forestillinger og meninger bliver opløst, og de nye, der dannes, bliver forældede, inden de kan nå at stivne. Alt fast og solidt fordufter, alt helligt bliver klædt af, og menneskene bliver endelig tvunget til at se nøgternt på deres egen stilling i tilværelsen, på deres indbyrdes forhold.

19 Nødvendigheden af at skaffe stadig øget afsætning af produkterne jager bourgeoisiet ud over hele jordkloden. Det tvinges til at skaffe sig indpas overalt, at slå sig ned overalt, at knytte forbindelser overalt.

20 Bourgeoisiet har ved at udnytte verdensmarkedet gjort produktionen og forbruget i alle lande kosmopolitisk. Til de reaktionæres store sorg har de slået den nationale grund bort under fødderne på industrien. De ældgamle nationale industrier er blevet tilintetgjort, og tilintetgørelsen fortsættes dag for dag. De bliver fortrængt af nye industrier, som det bliver et livsspørgsmål for alle civiliserede nationer at indføre, af industrier, der ikke mere forarbejder indenlandske råstoffer, men råstoffer fra de fjerneste egne, industrier, hvis fabrikater forbruges ikke alene i landet selv, men i alle verdensdele. I stedet for de gamle behov, der kunne tilfredsstilles af landets egne frembringelser, kommer der nye, som kræver produkter fra de fjerneste lande og himmelstrøg for at blive tilfredstillet. I stedet for som tidligere at isolere sig og være sig selv nok, træder de forskellige områder og nationer ind i et alsidigt samkvem med hinanden, nationerne kommer til at stå i en alsidig afhængighed af hinanden. Og som det går med den materielle produktion, sådan går det også med den åndelige. De enkelte nationers åndelige frembringelser bliver fælleseje. Den nationale ensidighed og begrænsning bliver mere og mere umulig, og af de mange nationale og lokale litteraturer opstår der en verdenslitteratur.

21 Bourgeoisiet river alle, selv de mest barbariske nationer, med ind i civilisation ved den hurtige forbedring af alle produktionsmidler, ved det kolossale fremskridt med hensyn til samfærdelsesmidlerne. De billige varepriser er det svære artilleri, som skyder alle kinesiske mure i grus, som er i stand til at overvinde selv det mest hårdnakkede fremmedhad hos barbarerne. Det tvinger alle nationer til at tilegne sig bourgeoisiets produktionsmåde, hvis de ikke vil gå til grunde; det tvinger dem til at indføre den såkaldte civilisation, d.v.s. blive bourgeois'er. Kort sagt, bourgeoisiet skaber sig en verden i sit eget billede.

22 Bourgeoisiet har tvunget landet ind under byens herredømme. Det har skabt vældige byer, det har i høj grad øget bybefolkningen på landbefolkningens bekostning og derved draget en betydelig del af befolkningen bort fra det sløvende liv på landet. Ligesom det har gjort landet afhængig af byerne, sådan har det gjort de barbariske og halvbarbariske lande afhængige af de civiliserede, landbrugslandene af de kapitalistiske lande, Østen af Vesten.

23 Bourgeoisiet samler mere og mere produktionsmidlerne, ejendomsbesiddelsen og befolkningen, som før var splittet. Det har klumpet befolkningen sammen, centraliseret produktionsmidlerne og koncentreret ejendommen i hænderne på ganske få. Den nødvendige følge af dette var en politisk centralisation. Uafhængige, løst forbundne provinser, der havde forskellige interesser, love, regeringer og særlige toldgrænser, blev smeltet sammen til *een* nation med *een* regering, *een* lov, *een* national klasseinteresse, *een* toldgrænse.

24 Bourgeoisiet har i de knap hundrede år, det har været herskende klasse, skabt produktionskræfter, der i deres kolossale omfang overgår, hvad alle tidligere generationer tilsammen har frembragt. Undertvingelse af naturkræfterne, maskineri, anvendelse af kemien i industri og landbrug, dampskibsfart, jernbaner, telegrafi, opdyrkning af hele verdensdele, floder gjort sejlbare, hele befolkninger stampet frem af jorden — hvilket andet århundrede anede, at der slumrede sådanne produktionskræfter i det samfundsmæssige arbejdes skød.

25 Vi har altså set, at de produktions- og samfærdelsmidler, som var det grundlag, bougeoisiet udviklede sig på, blev skabt i det feudale samfund. På et vist trin i disse produktions- og samfærdelsmidlers udvikling svarede de forhold, som det feudale samfunds produktion og vareudveksling foregik under, den feudale organisation af landbrug og manufaktur, kort sagt de feudale ejendomsforhold, ikke mere til de produktivkræfter, der allerede var udviklet. De hemmede produktionen i stedet for at fremme den. De forvandlede sig til lænker. De måtte sprænges, de blev sprængt.

24 I stedet kom den fri konkurrence med den sociale og politiske forfatning, som passede for den, med bourgeoisklassens økonomiske og politiske herredomme.

27 For vore øjne foregår en lignende bevægelse. De borgerlige produktions- og samfærdselsforhold, de borgerlige ejendomsforhold, det moderne bogerlige samfund, der har fremtryllet så vældige produktions- og samfærdselsmidler, ligner troldmanden, der ikke længer er i stand til at beherske de underjordiske magter, han har manet frem. I årtier har industriens og handelens historie kun været historien om de moderne produktivkræfters oprør mod de moderne produktionsforhold, mod de ejendomsforhold, som er en livsbetingelse for bourgeoisiet og dets herredomme. Det er tilstrækkeligt at nævne handelskriserne, som med mellemrum vender tilbage og mere og mere truende rokker ved hele det borgerlige samfunds eksistens. Under handelskriserne bliver en stor del ikke blot af de fremstillede produkter, men også af de tilvejebragte produktivkræfter regelmæssig ødelagt. Hvad vi møder i kriserne er en social epidemi, som ville have, forekommet alle tidligere epoker at være rent vanvid — den epidemi, der hedder overproduktion. Samfundet er pludselig dykket tilbage i en tilstand af forbigående barbari; det er som havde en hungersnød, en almindelig ødelæggelseskrig berøvet det alle midler til livets opretholdelse; industrien, handelen synes at være tilintetgjort, og hvorfor? Fordi det har for megen civilisation, for mange levnedsmidler, for megen industri, for megen handel. De produktivkræfter, der står til dets rådighed, tjener ikke mere til at fremme den borgerlige civilisation⁵ og de borgerlige ejendomsforhold; tværtimod, de er blevet for voldsomme til disse forhold, de hemmes af dem; og så snart de overvinder denne hindring, bringer de hele det borgerlige samfund i uorden, så truer de de borgerlige ejendomsforholds eksistens. De borgerlige forhold er blevet for snævre til at kunne rumme den rigdom, de frembringer. — Hvordan

⁵ I senere udgaver, fra og med den tyske udgave 1872, er ordene »den borgerlige civilisation og« udeladt. — Red.

overvinder bourgeoisiet kriserne? På den ene side ved den nødtvungne tilintetgørelse af en masse produktivkræfter; på den anden side ved at erobre nye markeder og ved at udnytte de gamle grundigere. Altså hvordan? Ved at forberede endnu mere omfattende og voldsomme kriser og forringe midlerne til at undgå kriserne.

21 De våben, som bourgeoisiet brugte til at slå feudalismen ned med, vender sig nu mod bourgeoisiet selv.

22 Men bourgeoisiet har ikke blot smedet de våben, der skal bringe det døden; det har også frembragt de mennesker, der skal føre disse våben — de moderne arbejdere, proletarerne.

23 I samme grad som bourgeoisiet, d.v.s. kapitalen udvikler sig, i samme grad udvikler også proletariatet sig, den klasse, som består af de moderne arbejdere, der kun lever, så længe de finder arbejde, og som kun finder arbejde, så længe deres arbejde øger kapitalen. Disse arbejdere, som må sælge sig stykkevis, er en vare som enhver anden handelsartikel, og er derfor på samme måde underkastet alle konkurrencens omskiftelser, alle svingninger på markedet.

24 Proletarernes arbejde har på grund af den udstrakte anvendelse af maskiner og på grund af arbejdsdelingen mistet al selvstændig karakter og har dermed tabt enhver tiltrækning for arbejderen. Han bliver rent og skært tilbehør til maskinen, og der kræves kun det mest enkle, ensformige greb, som kan læres på et øjeblik. De omkostninger, arbejderen forårsager, indskrænker sig derfor næsten udelukkende til de livsforhold, som er nødvendige til hans underhold og til videreførelsen af hans race. Men prisen på en vare, altså også på arbejdet⁶, er lig med dens produktionsomkostninger. I samme grad som arbejdet bliver mere utiltalende, synker altså lønnen. Ja, i samme grad som maskineriet øges og arbejdsde-

⁶ Senere påviste Marx, at arbejderen ikke sælger sit arbejde, men sin arbejdskraft. Se redegørelsen herfor i Engels' indledning til Marx' skrift »Lønarbejde og kapital«, — *Red.*

lingen tager til, vokser også arbejdsmængden⁷, enten det nu er ved at sætte arbejdstiden i vejret eller ved at kræve mere arbejde i en given tid, ved at sætte maskinens fart op o.s.v.

Den moderne industri har forvandlet den patriarkalske mesters lille værksted til den industrielle kapitalists store fabrik. Arbejdermasserne, som stuves sammen i fabriken, bliver organiseret som soldater. Som menige industrisoldater bliver de stillet under opsigt af en hel stab af officerer og underofficerer. De er ikke blot bourgeoisklassens, bourgeoisstatens trælle, men de underkues hver dag, hver time, af maskinen, af opsynsmanden og først og fremmest af den enkelte fabrikant selv. Jo mere åbent dette despoti proklamerer profit som sit formål, jo mere småligt, afskyeligt og oprørende virker det.

Jo mindre arbejdet kræver fagkundskab og legemlig styrke, d.v.s. jo mere den moderne industri udvikler sig, desto mere bliver mændene fortrængt af kvinder og børn. Forskel i køn og alder har ikke mere social gyldighed for arbejderklassen. Arbejderne er kun arbejdsredskaber, som efter alder og køn kræver forskellige omkostninger.

Når endelig arbejderen er blevet udbyttet af fabrikanten og har fået sin arbejdsløn udbetalt kontant, så falder de andre grupper af bourgeoisiet over ham, husejeren, købmanden, pantelåneren o.s.v.

De tidligere små middelstandsfolk, de små industridrivende, småhandlende og små rentenydere, håndværkerne og bønderne, alle disse klasser synker ned i proletariatet, dels fordi deres små kapitaler ikke er tilstrækkelig til storindustriell virksomhed og må ligge under i konkurrencen med storkapitalisterne, dels fordi deres faguddannelse mister sin værdi ved de nye produktionsmåder. Proletariatet rekrutteres altså af alle befolkningsklasser.

Proletariat gennemgår forskellige udviklingstrin. Dets kamp mod bourgeoisiet begynder med selve dets eksistens.

⁷ I den engelske udgave 1888 står der »arbejdsbyrde« i stedet for »arbejds­mængde«. — Red.

37 I begyndelsen kæmper de enkelte arbejdere, så arbejderne på en fabrik, dernæst arbejderne indenfor et fag på et bestemt sted mod den enkelte fabrikant, der direkte udbytter dem. De retter deres angreb ikke blot mod de borgerlige produktionsforhold, de retter deres angreb mod produktionsmidlerne selv; de ødelægger de fremmede konkurrerende varer, de slår maskinerne i stykker, de stikker ild på fabrikerne, de forsøger at vinde den stilling tilbage, som middelalderens arbejdere havde.

38 På dette trin er arbejderne en masse, som er spredt ud over hele landet og splittet af indbyrdes konkurrence. Hvor arbejderne optræder i samlet masse, skyldes det endnu ikke deres egen selvstændige samling, men det er bourgeoisiet, der af hensyn til sine egne politiske mål er nødt til at sætte hele proletariatet i bevægelse og for en tid også er i stand til det. På dette trin kæmper proletariatet altså ikke mod sine fjender, men mod sine fjenders fjender, resterne af enevælden, gods-ejerne, de ikke-industrielle bourgeois'er og småborgerne. Hele den historiske bevægelse er altså samlet i hænderne på bourgeoisiet; enhver sejr, som vindes på denne måde, er en sejr for bourgeoisiet.

39 Men med industriens udvikling vokser proletariatet ikke blot i tal; det trænges sammen i større masser, dets kraft øges, og det føler denne kraft mere. De forskellige interesser og livsvilkår indenfor proletariatet udlignes stadig mere, efterhånden som maskinerne mere og mere udvisker arbejdets forskellige art og næsten overalt trykker lønnen ned til det samme lave niveau. Den voksende konkurrence indenfor bourgeoisiet og de handelskriser, der er følgen, gør, at arbejderens løn bliver mere og mere svingende; den ustandselige forbedring af maskinerne, der udvikler sig i stadigt stigende tempo, gør hele deres stilling i tilværelsen mere og mere usikker, sammenstødene mellem den enkelte arbejder og den enkelte bourgeois får mere og mere karakter af et sammenstød mellem to klasser. Arbejderne begynder med at danne sammenslut-

ninger⁸ mod bourgeois'erne; de finder sammen for at forsvare arbejdslønnen. De stifter selv varige sammenslutninger for at have proviant under lejlighedsvisse rebellioner. Enkelte steder bryder kampen ud i oprør.

40 Untertiden sejrer arbejderne, men kun forbigående. Det egentlige resultat af deres kampe er ikke den umiddelbare sejr, men det, at arbejdernes samling griber mere og mere om sig. Det fremmes ved de forbedrede samfærdselsmidler, som storindustrien skaber, og som bringer arbejderne fra de forskellige egne i forbindelse med hinanden. Og det er netop kun denne forbindelse, der er nødvendig, for at de mange lokale kampe, som overalt har samme karakter, kan centraliseres til en national kamp, til klassekamp. Men enhver klassekamp er en politisk kamp. Og den samling, som det varede århundreder at bringe i stand for middelalderens borgere, der kun havde deres primitive veje, den formår de moderne proletarerer, der har jernbaner, at skabe på få år.

41 Denne organisering af proletarerne som klasse og dermed som politisk parti bliver hvert øjeblik sprængt igen af arbejdernes indbyrdes konkurrence. Men den opstår altid påny, stærkere, fastere, mægtigere. Den gennemtvinger, at enkelte af arbejdernes interesser bliver anerkendt i form af love, idet den benytter sig af, at bourgeoisiet står splittet. Et eksempel: loven om 10 timers arbejdsdagen i England.

42 Sammenstødene indenfor det gamle samfund fremmer overhovedet på mange måder proletariatet udviklingsproces. Bourgeoisiet befinder sig i en stadig kamp: først mod aristokratiet; senere mod de dele af bourgeoisiet selv, hvis interesser er kommet i modstrid med industriens fremskridt; hele tiden mod bourgeoisiet i alle andre lande. I alle disse kampe tvinges det til at appellere til proletariatet, til at benytte sig af dets hjælp og på den måde trække det med ind i den politiske bevægelse. Bourgeoisiet tilfører altså selv proletariatet det,

⁸ I den engelske udgave 1888 er der efter »sammenslutninger« indføjet »(fagforeninger)«. — Red.

der udgør elementerne i dets egen dannelse⁹, d.v.s. forsyner det med våben til bekæmpelse af bourgeoisiet selv.

43 Ved industriens fremtrængen bliver, som vi har set, store dele af den herskende klasse trykket ned i proletariatet eller trues i det mindste i deres eksistensbetingelser. Også de tilfører proletariatet en mængde dannelseselementer¹⁰.

44 Og endelig, i den periode, da klassekampen nærmer sig sin afgørelse, antager opløsningsprocessen indenfor den herskende klasse, indenfor hele det gamle samfund, en så voldsom, en så grel karakter, at en lille del af den herskende klasse udskiller sig fra den og slutter sig til den revolutionære klasse, den klasse, der holder fremtiden i sin hånd. Ligesom altså tidligere en del af adelen gik over til bourgeoisiet, sådan går nu en del af bourgeoisiet over til proletariatet, særlig en del af bourgeois-ideologerne, som har arbejdet sig frem til en teoretisk forståelse af hele den historiske bevægelse.

45 Af alle de klasser, som i dag står overfor bourgeoisiet, er det kun proletariatet, der er en virkelig revolutionær klasse. De andre klasser går tilbage og forsvinder, efterhånden som storindustrien trænger frem, men proletariatet er storindustriens alleregentligste produkt.

46 Mellemlagene, småfabrikanterne, de småhandlende, håndværkerne, bønderne, alle bekæmper de bourgeoisiet for at sikre deres eksistens som middelstand mod undergang. De er altså ikke revolutionære, men konservative. Ja, de er reaktionære, de søger at dreje historiens hjul tilbage. Hvis de endelig er revolutionære, så er de det med henblik på den overgang i proletariatets rækker, der forestår dem, så forsvarer de ikke deres nuværende, men deres fremtidige interesser, så forlader de deres eget standpunkt for at stille sig på proletariatets. —

⁹ I den engelske udgave 1888 står der i stedet for »elementerne i dets egen dannelse« — »elementerne i dets egen politiske og almindelige dannelse«. — *Red.*

¹⁰ I den engelske udgave 1888 står der i stedet for »dannelseselementer« — »oplysnings- og fremskridtselementer«. — *Red.*

7 Pjalteproletariatet, dele af de laveste lag, der er udskilt af det gamle samfund, og som modstandsløst rådner op, sættes hist og her i bevægelse ved en proletarisk revolution, men ifølge hele sin stilling vil det være mere tilbøjeligt til at lade sig købe til reaktionære rumlerier.

48 Livsvilkårene i det gamle samfund er allerede ophørt at eksistere for proletariatet. Proletaren er besiddelsesløs; hans forhold til kone og børn har ikke mere noget til fælles med de borgerlige familieforhold; det moderne industriarbejde, det moderne kapitalistiske slaveri, der er det samme i England og i Frankrig, i Amerika og i Tyskland, har berøvet ham ethvert nationalt præg. Lovene, moralen, religionen er for ham kun borgerlige fordomme, som dækker over borgerlige interesser.

49 Alle tidligere klasser, der har erobret magten, har søgt at sikre den stilling, de havde erhvervet, ved at tvinge hele samfundet ind under deres tilegnelsesvilkår. Men proletarerne kan kun erobre de samfundsmæssige produktivkræfter ved at afskaffe deres egen og dermed hele den hidtidige tilegnelsesmåde. Proletarerne ejer ikke selv noget, de skal sikre; de skal ødelægge alt, hvad der hidtil har sikret og garanteret den private ejendomsret.

50 Alle hidtidige bevægelser har været mindretalsbevægelser eller bevægelser til fremme af mindretalsinteresser. Den proletariske bevægelse er det uhyre flertals selvstændige bevægelse i det uhyre flertals egen interesse. Proletariatet, det nuværende samfunds laveste lag, kan ikke arbejde sig op, kan ikke rejse sig, uden at hele den overbygning af sociale lag, der udgør det officielle samfund, sprænges i luften.

51 I begyndelsen er proletariatets kamp mod bourgeoisiet omend ikke efter sit indhold, så efter sind form en national kamp. Ethvert lands proletariat må naturligvis først gøre op med sit eget bourgeoisie.

52 Idet vi i store træk har tegnet de vigtigste faser i proletariatets udvikling, har vi forfulgt den mer eller mindre skjulte borgerkrig indenfor det bestående samfund lige til det punkt,

hvor den bryder ud i åben revolution og proletariatet grundlægger sit herredømme ved med magt at styrte bourgeoisiet.

S Hidtil har ethvert samfund, sådan som vi har set, hvilet på modsætningen mellem undertrykkernes og de undertrykte klasser. Men for at en klasse skal kunne undertrykkes, må der være sikret den betingelser, som i det mindste gør det muligt for den at friste livet som slave. Under livegenskabet arbejdede den livegne sig frem til at blive medlem af kommunen, ligesom småborgeren under den feudalistiske absolutisme blev til bourgeois. Den moderne arbejder synker derimod dybere og dybere ned under sin egen klasses vilkår i stedet for at stige med industriens fremskridt. Arbejderen bliver pauper, og pauperisme udvikler sig endnu hurtigere end befolkning og rigdom. Det bliver altså ganske inlysende, at bourgeoisiet ikke er i stand til fortsat at være samfundets herskende klasse og påtvinge samfundet sin klasses livsvilkår som rådende lov. Det er ikke i stand til at herske, fordi det ikke er i stand til at sikre sin slave hans eksistens som slave, fordi det er nødt til at lade ham synke ned i en tilstand, hvor det må underholde ham i stedet for at blive underholdt af ham. Samfundet kan ikke mere leve under dette bourgeoisie, med andre ord: dets eksistens er blevet uforenelig med samfundet.

Sy Den væsentlige betingelse for bourgeoisklassens eksistens og herredømme er ophobningen af rigdom i hænderne på private, kapitaldannelsen og kapitalforøgelsen: Kapitalen er betinget af lønarbejdet. Lønarbejdet hviler udelukkende på arbejdernes indbyrdes konkurrence. Industriens udvikling, som viljeløst og modstandsløst fremmes af bourgeoisiet, skaber — i stedet for at isolere arbejderne i konkurrence — deres revolutionære samling i associationen. Med storindustriens udvikling bliver altså selve grundlaget for bourgeoisiets måde at producere og tilegne sig produkterne på slået bort under det. Det producerer først og fremmest sine egne banemænd. Bourgeoisiets undergang og proletariatets sejr er lige uundgåelige.

PROLETARER OG KOMMUNISTER

I hvilket forhold står kommunisterne til proletarerne som helhed?

Kommunisterne er ikke et særligt parti, som står i modsætning til de andre arbejderpartier.

De har ingen interesser, der ikke også er hele proletariatets interesser.

De opstiller ingen særlige¹¹ principper, som de vil tilpasse den proletariske bevægelse efter.

Kommunisterne adskiller sig kun fra de andre proletariske partier ved, at de på den ene side i proletarernes forskellige nationale kampe fremhæver hele proletariatets fællesinteresser, som de fremtræder uafhængigt af nationalitet, og gør disse interesser gældende, og på den anden side ved, at de på de forskellige udviklingstrin, som kampen mellem proletariat og bourgeoisie gennemløber, stadig repræsenterer hele bevægelsens interesse.

Af alle landes arbejderpartier er kommunisterne altså i deres praksis den mest resolute del, den del, der driver de andre fremad; teoretisk har de det forud for proletariatets øvrige masse, at de har indsigt i den proletariske bevægelses betingelser, forløb og almindelige resultater.

Kommunisternes umiddelbare mål er det samme som alle andre proletariske partiers: proletariatets organisering som klasse, bourgeoisiherrædømmets fald og proletariatets erobring af den politiske magt.

Kommunisternes teoretiske grundsætninger hviler aldeles ikke på ideer, på principper, som er opfundet eller opdaget af en eller anden verdensreformatør.

De er kun almene udtryk for de faktiske forhold, der knytter sig til en eksisterende klassekamp, til en historisk bevægelse,

¹¹ I den engelske udgave af 1888 står der i stedet for »særlige« — »sektariske«. — *Red.*

der foregår for øjnene af os. Afskaffelsen af bestående ejendomsforhold er ikke noget, der er særegent for kommunismen.

Alle ejendomsforhold har ustandselig skiftet, de har været underkastet en stadig historisk udvikling.

Den franske revolution f. eks. afskaffede de feudale ejendomsforhold til fordel for de borgerlige.

Det, der karakteriserer kommunismen, er ikke afskaffelsen af ejendom overhoved, men afskaffelsen af den borgerlige ejendom.

Men den moderne borgerlige privatejendom er det sidste og mest fuldendte udtryk for den måde at frembringe og tilegne sig produkterne på, som beror på klasse modsætninger, på nogles udbytning af andre¹².

I denne forstand kan kommunisterne sammenfatte deres teori i det ene udtryk: ophævelse af privatejendommen.

Man har bebrejdet os kommunister, at vi ville afskaffe den personligt erhvervede ejendom, den, man har skaffet sig ved sit eget arbejde, den ejendom, som siges at være grundlaget for al personlig frihed, virkelyst og selvstændighed. Ejendom, som man har skaffet sig ved eget arbejde, selv har erhvervet, selv har tjent! Mener I småborgernes, småbøndernes ejendom, som gik forud for den borgerlige ejendom? Den behøver vi ikke at afskaffe, industriens udvikling har afskaffet den og afskaffer den stadig hver dag.

Eller mener I den moderne borgerlige privatejendom?

Men skaber lønarbejdet — proletarens arbejde — ejendom til proletaren? Absolut ikke. Det skaber kapital, d.v.s. ejendom, som udbytter lønarbejdet, og hvis vækst er betinget af, at den skaber nyt lønarbejde, som atter kan udbyttes. Ejendommen i sin nuværende form hviler på modsætningen mellem kapital og lønarbejde. Lad os se nærmere på de to sider af denne modsætning.

---

¹² I den engelske udgave 1888 står der i stedet for »nogles udbytning af andre« — »mindretallets udbytning af flertallet«. — *Red.*

At være kapitalist vil ikke blot sige at indtage en rent personlig, men en samfundsmæssig stilling i produktionen. Kapitalen er et samfundsmæssigt produkt og kan kun sættes i bevægelse ved mange samfundsmedlemmers, ja i sidste instans kun ved alle samfundsmedlemmers fælles aktivitet.

Kapitalen er altså ikke nogen personlig magt, men en samfundsmæssig magt.

Når altså kapitalen bliver forvandlet til samfundsmæssig ejendom, som tilhører alle samfundets medlemmer, så er det ikke personlig ejendom, der forvandles til samfundsmæssig ejendom. Det er kun ejendommens samfundsmæssige karakter, der forandres. Den mister sin klassekarakter.

Lad os se på lønarbejdet.

Gennemsnitsprisen på lønarbejdet er arbejdslønnens minimum, d.v.s. den sum af livsfornødenheder, der er nødvendig til at holde arbejderen i live som arbejder. Hvad lønarbejderen altså erhverver sig ved sit arbejde, forslår kun til at opretholde den nøgne eksistens. Vi vil absolut ikke afskaffe denne personlige tilegnelse af arbejdsprodukterne, der tjener til at opretholde den blotte eksistens, en tilegnelse, der ikke giver noget overskud, som kunne give magt over fremmed arbejde. Vi vil kun ophæve den elendige karakter, som denne tilegnelsesmåde har, hvor arbejderen kun lever for at øge kapitalen, hvor han overhovedet kun lever sådan, som den herskende klasses interesse kræver det.

I det borgerlige samfund er det levende arbejde kun et middel til at øge det ophobede arbejde. I det kommunistiske samfund er det ophobede arbejde kun et middel til at gøre arbejdernes tilværelse større, rigere, bedre.

I det borgerlige samfund hersker altså fortiden over nutiden, i det kommunistiske hersker nutiden over fortiden. I det borgerlige samfund er kapitalen selvstændig og personlig, mens det arbejdende menneske er uselvstændigt og upersonligt.

Og ophævelsen af dette forhold kalder bourgeoisiet ophævelse af det personlige og af friheden! Og med rette. Men det

drejer sig ganske vist om en ophævelse af bourgeoispersonligheden, bourgeois selvstændigheden og bourgeoisfriheden.

Ved frihed forstår man under de nuværende borgerlige produktionsforhold den fri handel, det fri køb og salg.

Men falder handelen, så falder også den fri handel. Fraserne om den fri handel har, som overhovedet alle bourgeoisiets bravader om frihed, kun mening, når det drejer sig om den bundne handel, om middelalderens undertrykte borger, men ikke når det drejer sig om den kommunistiske ophævelse af handelen, af de borgerlige produktionsforhold og af bourgeoisiet selv.

I bliver forfærdet over, at vi vil afskaffe privatejendommen. Men i jeres bestående samfund er privatejendommen ophævet for ni tiendedele af dets medlemmer; den eksisterer netop i kraft af, at den ikke eksisterer for ni tiendedele. I bebrejder os altså, at vi vil ophæve en ejendom, der som en nødvendig betingelse forudsætter, at det uhyre flertal af samfundets medlemmer ingen ejendom har.

I bebrejder os kort sagt, at vi vil ophæve jeres ejendom. Javist, det er det, vi vil.

Fra det øjeblik, da arbejdet ikke mere kan forvandles til kapital, penge, jordrente, altså til social magt, der kan monopoliseres, d. v. s. fra det øjeblik, da den personlige ejendom ikke mere kan slå om i borgerlig ejendom, fra det øjeblik, erklærer I, er det personlige afskaffet.

I indrømmer altså, at ved »det personlige« tænker I kun på bourgeois'en, den borgerlige ejendomsbesidder. Og den form for personlighed skal ganske rigtigt afskaffes.

Kommunismen fratager ingen magten til at tilegne sig samfundsmæssige produkter, den ophæver kun magten til — ved hjælp af denne tilegnelse — at udbytte fremmed arbejde.

Man har fremsat den indvending, at når man ophævede privatejendommen, ville alt arbejde standse, og der ville indtræde en tilstand af almindelig dovenskab.

Hvis det var rigtigt, måtte det borgerlige samfund for længst være gået til grunde af sløvhed; for de, der arbejder, tilegner sig ikke noget, og de, der tilegner sig noget, arbejder ikke. Hele indvendingen er ikke andet end en tautologi: at der ikke eksisterer lønarbejde, så snart der ikke mere er nogen kapital.

Alle de indvendinger, der rettes mod den kommunistiske tilegnelses- og produktionsmåde med hensyn til de materielle produkter, anfører man også, når det drejer sig om tilegnelsen og frembringelsen af de åndelige produkter. Ligesom bourgeois'en mener, at klasseejendommens afskaffelse er det samme som selve produktionens afskaffelse, sådan mener han, at afskaffelsen af klasseskille er ensbetydende med afskaffelsen af al dannelse overhovedet.

Den dannelse, hvis forsvinden det beklager, er for det vældige flertal kun uddannelsen til at blive en maskine.

Men indlad jer ikke i strid med os, så længe I som målestok i spørgsmålet om den borgerlige ejendoms afskaffelse anvender jeres borgerlige forestillinger om frihed, dannelse, ret o. s. v. Jeres idéer er selv produkt af de borgerlige produktions- og ejendomsforhold, ligesom jeres retsorden ikke er andet end jeres klassevilje ophøjet til lov, og denne viljes indhold er bestemt af jeres klasses materielle livsbetingelser.

Den egoistiske tankegang, ved hjælp af hvilken I forvandler jeres produktions- og ejendomsforhold fra historiske, forbigående forhold, der skifter med produktionens udvikling, til evige natur- og fornuftlove, den deler I med alle de herskende klasser, der er gået under. Hvad I forstår, når det drejer sig om den antike ejendomsret, hvad I forstår, når det drejer sig om den feudale ejendomsret, det vover I ikke at forstå, så snart det drejer sig om den borgerlige ejendomsret. —

Familiens afskaffelse! Selv de mest radikale bliver fyr og flamme over, at kommunisterne kan nære så skændige hensigter.

Hvad er grundlaget for den nuværende, den borgerlige familie? Det er kapitalen, den private tilegnelse. Helt udviklet findes den kun indenfor bourgeoisiet; men den nødvendige

baggrund er proletarens tvungne familieløshed og den offentlige prostitution.

Den borgerlige familie forsvinder naturligvis, når denne baggrund falder bort, og begge dele forsvinder, når kapitalen forsvinder.

Bebrejder I os, at vi vil forhindre, at børnene udbyttes af deres forældre? Vi tilstår denne forbrydelse.

Men, siger I, vi ophæver det ømmeste af alle forhold, når vi erstatter opdragelsen i hjemmet med samfundsupdragelse.

Er jeres opdragelse da ikke også bestemt af samfundet? Bestemt af de samfundsmæssige forhold, indenfor hvis rammer opdragelsen foregår, af samfundets direkte eller indirekte indflydelse, af skolen o. s. v.? Samfundets indvirkning på opdragelsen er ikke noget, kommunisterne finder på; de forandrer kun dens karakter, de befrier opdragelsen for den herskende klasses indflydelse.

De borgerlige fraser om familie og opdragelse, om det indderlige forhold mellem forældre og børn, bliver så meget mere modbydelige, jo mere storindustrien bevirker, at alle familiebånd ødelægges for proletaren, og børnene forvandles til simpelthen at være handelsvarer og arbejdsredskaber.

Men I kommunister vil indføre kvindefællesskab, skriger hele bourgeoisiet i kor efter os.

En bourgeois ser i sin kone et rent og skært produktionsmiddel. Han hører, at produktionsmidlerne skal udnyttes i fællesskab og kan naturligvis ikke tænke sig andet, end at fællesskabet også vil komme til at omfatte kvinderne.

Han aner ikke, at det netop drejer sig om at ophæve kvindernes stilling som rene produktionsmidler.

Iøvrigt er der ikke noget, der er mere latterligt end vore bourgeois'ers højmoralske forfærdelse over det officielle kvindefællesskab, som man pådutter kommunisterne. Kommunisterne behøver ikke at indføre kvindefællesskab, det har eksisteret næsten altid.

Vore bourgeois'er, som ikke er tilfreds med, at deres proletarers koner og døtre står til deres disposition — vi taler slet ikke om den officielle prostitution — finder den største fornøjelse i at forføre hinandens koner.

Det borgerlige ægteskab er i virkeligheden konefællesskab. Man kunne da højst bebrejde kommunisterne, at de i stedet for et kvindefællesskab, der på hyklerisk måde er skjult, skulle have til hensigt at indføre officielt, åbenlyst kvindefællesskab. Iøvrigt er det en selvfølge, at når de nuværende produktionsforhold bliver afskaffet, så forsvinder også det kvindefællesskab, d. v. s. den officielle og den ikke-officielle prostitution, som er fremgået af disse produktionsforhold.

Man har endvidere bebrejdet kommunisterne, at de skulle have til hensigt at afskaffe fædreland og nationalitet.

Arbejderne har ikke noget fædreland. Man kan ikke tage fra dem, hvad de ikke har. Da proletariatet først må erobre det politiske herredømme, hæve sig op til national klasse¹³, konstituere sig selv som nation, er det altså selv nationalt, selv om det er i en helt anden betydning end den borgerlige.

Den nationale isolation og modsætningerne mellem folkene forsvinder mere og mere med bourgeoisiets udvikling, med handelsfriheden, verdensmarkedet, industriproduktions og de tilsvarende livsvilkårs ensartethed.

Proletariatets herredømme vil i endnu højere grad få disse modsætninger til at forsvinde. Samlet aktion, i det mindste fra alle civilserede landes side, er en af de første betingelser for proletariatets befrielse.

I samme grad som det ene menneskes udbytning af det andet ophæves, i samme grad ophæves den ene nations udbytning af den anden.

Når modsætningen mellem klasserne indenfor nationen forsvinder, ophører nationernes fjendtlige stilling til hinanden.

¹³ I den engelske udgave 1888 står der i stedet for »hæve sig op til national klasse« — »hæve sig op til nationens førende klasse«. — *Red.*

De anklager mod kommunismen, som rejses ud fra religiøse, filosofiske og ideologiske synspunkter overhovedet, fortjener ikke at tages op til udførlig behandling.

Kræves der særlig dyb indsigt for at forstå, at når menneskenes livsvilkår, deres indbyrdes sociale forhold, deres sociale tilværelse ændrer sig, så sker der også ændringer i deres forestillinger, anskuelser og begreber, kort sagt i deres bevidsthed?

Hvad andet beviser idéernes historie, end at den åndelige produktion skifter med den materielle produktion? En tids herskende idéer har altid kun været den herskende klasses idéer.

Man taler om idéer, som revolutionerer et helt samfund; men det er kun et udtryk for den kendsgerning, at der indenfor det gamle samfund har udviklet sig elementer til et nyt, at opløsningen af de gamle idéer holder trit med opløsningen af de gamle livsvilkår.

Da den gamle verden var ved at gå under, blev de gamle religioner besejret af den kristne religion. Da kristendommens idéer i det 18. århundrede bukkede under for oplysnings-idéerne, kæmpede det feudale samfund sin døds kamp med bourgeoisiet, der dengang var' revolutionært. Idéerne om frihed til at tænke og tro, som man vil, er kun et udtryk for den fri konkurrences herredømme på samvittighedens¹⁴ område.

»Javel,« vil man sige, »religiøse, moralske, filosofiske, politiske, retslige idéer o. s. v. ændres ganske vist i løbet af den historiske udvikling. Religionen, moralen, filosofien, politiken, retten bliver alligevel ved at bestå trods denne skiften.

Der er desuden evige sandheder som frihed, retfærdighed o. s. v., der er fælles for alle samfundsformer. Men kommunismen afskaffer de evige sandheder, den afskaffer religionen, moralen, i stedet for at give dem ny form, den kommer derfor i modstrid med hele den forudgående historiske udvikling.«

---

¹⁴ I de senere udgaver, fra og med den tyske udgave 1872, står der i stedet for »samvittighedens område«. — »det åndelige område«. — *Red.*

Hvad er kernen i denne anklage? Hele samfundets historie indtil nu har bevæget sig i klassemodsatninger, som i de forskellige epoker har haft forskellig form.

Men enten de har haft den ene eller den anden form, så er det en kendsgerning, og det gælder alle tidligere perioder, at den ene del af samfundet har udbyttet den anden. Det er derfor ikke til at undre sig over, at den samfundsmæssige bevidsthed i alle perioder til trods for al mangfoldighed og forskellighed bevæger sig i visse fælles former, i bevidsthedsformer, der kun kan opløses helt, når klassemodsatningerne er fuldstændig forsvundet.

Den kommunistiske revolution betegner det mest radikale brud med de overleverede ejendomsforhold; det er ikke mærkeligt, at dens udviklingsproces medfører, at der på den mest radikale måde brydes med de overleverede idéer.

Men lad bourgeoisiets bebrejdelser mod kommunismen være.

Vi har allerede ovenfor set, at arbejderrevolutionens første skridt er at hæve proletariatet op til herskende klasse, at tilkæmpe sig demokratiet.

Proletariatet vil bruge sit politiske herredømme til efterhånden at fravryste bourgeoisiet al kapital, til at centralisere alle produktionsinstrumenter i statens hænder, d. v. s. i hænderne på proletariatet organiseret som herskende klasse, og til at øge mængden af produktionskræfter så hurtigt som muligt.

Dette kan naturligvis i begyndelsen kun ske ved despotiske indgreb i ejendomsretten og i de borgerlige produktionsforhold, altså ved foranstaltninger, der vil forekomme økonomisk utilstrækkelige og uholdbare, men som under bevægelsens forløb vil vokse ud over sig selv og er uundgåelige som middel til at revolutionere hele produktionsmåden.

Disse foranstaltninger vil naturligvis være forskellige i de forskellige lande.

Men for de mest udviklede lande vil følgende foranstaltninger sikkert i almindelighed kunne anvendes:

1. Ekspropriation af grundejendommen og anvendelse af jordrenten til statens udgifter.
2. Skat efter stærkt stigende skala.
3. Afskaffelse af arveretten.
4. Konfiskering af al ejendom, der tilhører emigranter og oprørere.
5. Centralisering af kreditten i statens hænder ved hjælp af en nationalbank med statskapital og absolut monopol.
6. Centralisering af transportvæsenet i statens hænder.
7. Forøgelse af nationalfabrikerne og produktionsmidlerne, opdyrkning og forbedring af jord efter en samlet plan.
8. Lige arbejdstvang for alle, oprettelse af industrielle armeer, særlig indenfor landbruget.
9. Forening af landbrug og industri, gradvis ophævelse af modsætningen¹⁵ mellem land og by tilstræbes.
10. Offentlig og gratis opdragelse af alle børn. Afskaffelse af børns arbejde i fabriker i den nuværende form. Forbindelse af opdragelsen med den materielle produktion o. s. v.

Er klasseforskellene under denne udvikling forsvundet og al produktion samlet i hænderne på samfundets medlemmer selv, så mister den offentlige magt sin politiske karakter. Politisk magt i egentlig betydning er een klasses organiserede magt til at undertrykke en anden med. Når proletariatet i kampen mod bourgeoisiet nødvendigvis samles til klasse, ved en revolution gør sig til herskende klasse og som herskende klasse ophæver de gamle produktionsforhold med magt, så ophæver det med disse produktionsforhold eksistensbetingelserne for klasse modsætningen, for klasser¹⁶ overhovedet og dermed sit eget herredømme som klasse.

¹⁵ I de senere tyske udgaver, fra og med udgaven 1872, står der i stedet for »modsætningen« — »forskellen«. — *Red.*

¹⁶ I de senere tyske udgaver, fra og med udgaven 1872, står der i stedet for »for klasser overhovedet« — »det ophæver alle klasser overhovedet«. — *Red.*

I stedet for det gamle borgerlige samfund med dets klasser og klasse modsætninger får vi en sammenslutning, hvor hver enkelt fri udvikling er betingelsen for alles fri udvikling.

III

SOCIALISTISK OG KOMMUNISTISK LITTERATUR

1. Den reaktionære socialisme

A) DEN FEUDALE SOCIALISME

Det franske og engelske aristokrati var ifølge sin historiske stilling kaldet til at skrive smædeskrifter mod det moderne borgerlige samfund. I den franske Julirevolution 1830 og i den engelske reformbevægelse var det endnu engang bukket under for den forhadte opkomling. En alvorlig politisk kamp kunne der ikke mere være tale om. Det havde kun een mulighed tilbage, den litterære kamp. Men også på litteraturens område var de gamle fraser fra restaurationstiden¹⁷ blevet umulige. For at vække sympati måtte aristokratiet tilsyneladende opgive sine egne interesser og kun formulere sine anklager mod bourgeoisiet i den udbyttede arbejderklasses interesse. Sådan skaffede det sig oprejsning ved at synge smædesange mod sin nye herre og hviske ham mere eller mindre ildevarslende profetier i øret.

På denne måde opstod den feudale socialisme, halvt en klagesang, halvt en smædevis, halvt et ekko fra fortiden, halvt en trusel mod fremtiden, undertiden ramte den bourgeoisiet i hjertet ved bitter, åndrigt sønderlemmende kritik, altid komisk ved sin fuldkomne mangel på evne til at fatte den moderne histories udvikling.

De svingede med den proletariske tiggerpose som banner for at samle folket bag sig. Men hver gang folket fulgte dem, så

¹⁷ Der sigtes ikke til den engelske restaurationstid 1660/89, men til den franske restaurationstid 1814/30. (*Note af Engels til den engelske udg. 1888*).

det de gamle våbner på deres bag og stak af med høj og uærbødig latter.

En del af de franske legitimister og det unge England gav denne forestilling til bedste¹⁸.

Når de feudale beviser, at deres måde at udbytte på var af en ganske anden form end den borgerlige udbytning, så glemmer de, at deres udbytning fandt sted under helt andre omstændigheder og betingelser, som nu er forældede. Når de påviser, at da de herskede, eksisterede det moderne proletariat ikke, så glemmer de, at netop det moderne bourgeoisie med nødvendighed er spiret frem af deres egen samfundsordning.

For resten lægger de så lidt skjul på deres kritiks reaktionære karakter, at deres hovedanklage mod bourgeoisiet netop består i, at under dets styre har der udviklet sig en klasse, som vil sprænge hele den gamle samfundsordning i luften.

Hvad de bebrejder bourgeoisiet, er ikke så meget, at det overhovedet har skabt et proletariat, som at det har skabt et revolutionært proletariat.

I den politiske praksis deltager de derfor i alle voldsforanstaltninger rettet mod arbejderklassen, og til daglig kan de nok bekvemme sig til på trods af deres opblæste fraser at samle guldæblerne¹⁹ op og opgive troskab, kærlighed og ære for at tjene penge på uld, roer og brændevin²⁰.

---

¹⁸ *Legitimisterne* (tilhængere af det »legitime« Bourbonmonarki) var de adelige godsejeres parti. »*Det unge England*« — en kreds af det engelske konservative parti, der omkring 1842 trådte offentligt frem. Det repræsenteredes af Disraeli, Thomas Carlyle o. a. — *Red.*

¹⁹ I den engelske udgave 1888 er der efter »guldæblerne« indføjet »som er faldet ned fra industriens gren«. — *Red.*

²⁰ Det passer særlig for Tysklands vedkommende, hvor den jordejende adel og junkerne udbytter den største del af deres godser for egen regning ved hjælp af forvaltere og desuden er storproducenter af roesukker og ejere af brændevinsbrænderier. De mere velhavende engelske aristokrater har endnu ikke drevet det så vidt; men også de ved, hvordan man kan erstatte den faldende rente ved at låne sit navn til mere tvivlsomme personer, der vil oprette et aktieselskab. (*Note af Engels til den engelske udgave 1888*).

Ligesom præsten altid har gået hånd i hånd med feudaleren, sådan er den klerikale socialisme forbundet med den feudalistiske.

Ingenting er lettere end at give den kristelige²¹ askese et socialistisk anstrøg. Har ikke også kristendommen ivret mod privatejendommen, mod ægteskabet, mod staten? Har den ikke præket velgørenhed og fattigdom, cølibat og kødets overvindelse, klosterliv og kirke i stedet for? Den kristelige²¹ socialisme er kun det vievand, hvormed præsten velsigner aristokratens forargelse.

b) SMÅBORGERLIG SOCIALISME

Det feudale aristokrati er ikke den eneste klasse, der blev styrtet af bourgeoisiet, og hvis eksistensbetingelser skrumpede ind og sygnede hen i det moderne borgerlige samfund. De middelalderlige småborgere og småbønder var forløbere for det moderne bourgeoisie. I lande med mindre udviklet industri og handel vegeterer denne klasse videre ved siden af det fremvoksende bourgeoisie.

I de lande, hvor den moderne civilisation har udviklet sig, har der dannet sig et nyt småborgerskab, der svæver mellem proletariatet og bourgeoisiet og som bestanddel af det borgerlige samfund stadig fornyer sig, men hvis medlemmer på grund af konkurrencen stadig kastes ud i proletariatet, ja, efterhånden som storindustrien udvikler sig, ser de det øjeblik nærme sig, da de forsvinder fuldstændigt som selvstændig del af det moderne samfund og både indenfor handel, industri og landbrug erstattes af opsynsmænd og forvaltere.

I lande som Frankrig, hvor bondeklassen udgør langt over halvdelen af befolkningen, var det naturligt, at de forfattere, der kæmpede for proletariatet mod bourgeoisiet, i deres kritik

²¹ »Kristelige« står i udgaverne 1872, 1883 og 1890, i udgaverne fra 1848 står der i stedet »hellige«. — *Red.*

af bourgeoisiets herredømme anlagde småborgernes og småbøndernes målestok og tog parti for arbejderne ud fra et småborgerligt standpunkt. Sådant opstod den småborgerlige socialisme. Sismondi er den førende indenfor denne litteratur, ikke alene i Frankrig, men også i England.

Denne socialisme klarlagde yderst skarpsindigt modsigelserne i de moderne produktionsforhold. Den afslørede økonomernes hykleriske, forskønnende fremstilling af forholdene. Den påviste uomstødeligt maskinernes og arbejdsdelingens ødelæggende virkninger, koncentrationen af kapital og jordbesiddelse, overproduktionen, kriserne, småborgernes og -bøndernes nødvendige undergang, proletariatets elendighed, anarkiet i produktionen, de skrigende misforhold i rigdommens fordeling, nationernes indbyrdes industrielle ødelæggelsekrig, opløsningen af de gamle sæder, de gamle familieforhold, de gamle nationaliteter.

Men efter sit positive indhold vil denne socialisme enten genindføre de gamle produktions- og samfærdselsmidler og med dem de gamle ejendomsforhold og det gamle samfund, eller den vil med magt spærre de moderne produktions- og samfærdselsmidler inde i de gamle ejendomsforholds rammer, som de selv har sprængt og måtte sprænge. I begge tilfælde er den både reaktionær og utopisk.

Lavsvæsen i industrien og patriarkalske forhold på landet, det er dens sidste ord.

I sin videre udvikling er denne retning løbet ud i modløs jamren²².

---

²² I den engelske udgave 1888 står i stedet for dette afsnit: »Til slut, da de hårdnakkede historiske kendsgerninger havde bortvejret alle spor af selvbedrægets rus, udartede denne form for socialisme til en elendig jamren.« — *Red.*

c) DEN TYSKE ELLER DEN »SANDE« SOCIALISME

Den socialistiske og kommunistiske litteratur, der i Frankrig opstod under det herskende bourgeois tryk, og som var det litterære udtryk for kampen mod dette herredømme, blev indført i Tyskland på en tid, da bourgeoisiet lige begyndte sin kamp mod den feudale absolutisme.

Tyske filosoffer, halvfilosoffer og skønånder bemægtigede sig grådigt denne litteratur, men glemte blot, at de franske eksistensbetingelser ikke samtidig indvandrede fra Frankrig til Tyskland. Overfor forholdene i Tyskland mistede den franske litteratur al direkte praktisk betydning og fik et rent litterært præg. Den måtte fremtræde som ørkesløs spekulation over det sande samfund²³, over virkeliggørelsen af det menneskelige væsen. For det 18. århundredes tyske filosoffer fik den første franske revolutions krav ikke anden mening end at være »den praktiske fornuft«s krav i almindelighed, og det revolutionære franske bourgeois viljesytringer betød i deres øjne den rene viljes love, viljen, som den må være, den sande menneskelige vilje.

De tyske litteraters eneste arbejde bestod i at bringe de nye franske idéer i samklang med deres gamle filosofiske samvittighed eller rettere ud fra deres filosofiske standpunkt at tilegne sig de franske idéer.

Denne tilegnelse foregik på samme måde, som når man tilegner sig et fremmed sprog, ved oversættelse.

Det er almindelig kendt, hvordan munkene overmalede manuskripter, hvorpå de klassiske værker fra den hedenske oldtid var skrevet, med banale katolske helgenhistorier. De tyske litterater gik anderledes til værks med den verdslige franske litteratur. De føjede deres filosofiske vrøvl ind i den franske original. F. eks. efter den franske kritik af pengeforholdene skrev de »udslag af det menneskelige væsen«, efter

²³ I de senere udgaver, fra og med den tyske udgave 1872, er ordene »over det sande samfund« udeladt. — Red.

den franske kritik af bourgeoisstaten skrev de »ophævelse af det abstrakt-almenes herredømme« o.s.v.

Denne forfalskning af den franske kritik med filosofiske fraser kaldte de »handlingens filosofi«, »sand socialisme«, »tysk socialistisk videnskab«, »filosofisk begrundelse af socialismen« o.s.v.

Den franske socialistisk-kommunistiske litteratur blev på denne måde fuldstændig kastreret. Og da den i tyskerens hænder ophørte at være udtryk for den ene klasses kamp mod den anden, så mente tyskeren at have overvundet den »franske ensidighed«, han mente at repræsentere ikke de sande krav, men kravet om sandhed, ikke proletariatets interesser, men det menneskelige væsens interesser, mennesket overhovedet, det menneske, der ikke tilhører nogen klasse, overhovedet ikke tilhører virkeligheden, men kun den filosofiske fantasis tågehimmel.

Denne tyske socialisme, der tog sine ubehjælsomme skolestile så alvorligt og højtideligt og udbasunerede dem så markskrigerisk, mistede imidlertid efterhånden sin pedantiske uskyld.

Det tyske og særlig det preussiske bourgeois kamp mod feudalherrerne og det enevældige kongedømme, kort sagt den liberale bevægelse, blev mere alvorlig.

Den »sande« socialisme fik således en kærkommen lejlighed til at stille de socialistiske krav op imod den politiske bevægelse, til at slynge de traditionelle forbandelser mod liberalismen, mod folkerepræsentationen, mod den borgerlige konkurrence, den borgerlige pressefrihed, det borgerlige retssystem, den borgerlige frihed og lighed, og præke for folkets masse, hvordan den ikke har noget at vinde ved denne borgerlige bevægelse, men tværtimod alt at tabe. Den tyske socialisme glemte i rette tid, at den franske kritik, hvis åndsforladte ekko den selv var, forudsætter det moderne borgerlige samfund med tilsvarende materielle eksistensbetingelser og egnet politisk forfatning, udelukkende forudsætninger, som det i Tyskland først gjaldt at tilkæmpe sig.

Den tjente de tyske enevældige regeringer med deres påhæng af præster, skolemestre, landjunkere og bureaukrater som et belejligt fugleskræmsel mod det truende opadstræbende bourgeois.

Den virkede som sød tilsætning til de bitre piskeslag og geværkugler, som var disse regeringers svar på de tyske arbejderrejsninger.

Blev den »sande« socialisme således et våben for regeringerne i kampen mod det tyske bourgeois, så repræsenterede den også direkte en reaktionær interesse, det tyske spidsborgerskabs²⁴ interesse. I Tyskland er småborgerskabet, som stammer fra det 16. århundrede og siden stadig dukker op i forskellig form, det egentlige sociale grundlag for de bestående forhold.

At bevare det, er at bevare de bestående tyske forhold. Bourgeoisiets industrielle og politiske herredømme fylder det med frygt for den sikre undergang, dels som følge af kapitalkoncentrationen, dels som følge af, at der opstår et revolutionært proletariat. Småborgerskabet syntes, at den »sande« socialisme slog begge fluer med eet smæk. Den bredte sig som en epidemi.

Det gevandt af spekulativt spindelvæv, overbroderet med åndrige, oratoriske blomster, vædet i dug af elskovslummerfølelse, dette gevandt af overspændthed, som de tyske socialister indhyllede et par radmagre »evige sandheder« i, øgede kun afsætningen af deres varer hos dette publikum.

På sin side indså den tyske socialisme mere og mere, at den var kaldet til at være dette småborgerskabs højtravende repræsentant.

Den proklamerede den tysk nation som den normale nation og den tyske spidsborger som normalmennesket. Den tillagde enhver nederdrægtighed, som spidsborgeren begik, en skjult,

---

²⁴ I den engelske udgave 1888, i afsnittet om den »sande« socialisme, står der i stedet for »det tyske spidsborgerskab« og »den tyske spidsborger« — »de tyske filistre« og »den tyske småborgerlige filister«. — Red.

dybere, socialistisk mening, så den betød det modsatte af, hvad den var. Den drog den sidste konsekvens ved at optræde direkte mod den »rå destruktive« kommunistiske retning og forkynde sin upartiske ophøjethed over al klassekamp. Med meget få undtagelser hører alt, hvad der cirkulerer i Tyskland af skrifter, der udgiver sig for socialistiske og kommunistiske, til denne kraftløse smudslitteratur²⁵.

2. Den konservative eller bourgeoissocialismen

En del af bourgeoisiet vil afhjælpe de sociale misforhold for at sikre det borgerlige samfunds beståen.

Det drejer sig her om nationaløkonomer, filantroper, menneskevenner, om folk, der vil forbedre den arbejdende klasses stilling, organisere velgørenhedsarbejde, bekæmpe dyrplageri, stifte mådeholdsforeninger, politiske kandestøbere af den mest brogede art. Også denne bourgeoissocialisme er udarbejdet til hele systemer.

Someksempler anfører vi Proudhons »Elendighedens filosofi«.

De socialistiske bourgeois'er vil have det moderne samfunds eksistensbetingelser, men uden de kampe og farer, de nødvendigvis fremkalder. De vil have det bestående samfund minus de elementer, der revolutionerer og opløser det. De ønsker bourgeoisiet uden proletariat. Bourgeoisiet forestiller sig ganske naturligt den verden, hvor det selv hersker, som den bedste. Bourgeoissocialismen udarbejder denne bekvemme forestilling til et helt eller halvt system. Når den opfordrer proletariatet til at realisere disse systemer og drage ind i det nye Jerusalem, så forlanger den i grunden kun, at proletariatet skal blive indenfor det nuværende samfund, men opgive sine hadefulde forestillinger om det.

²⁵ Revolutionsstormen 1848 har fejlet hele denne lurvede retning af vejen og betaget lederne lysten til fortsat at spekulere i socialisme. Denne retnings hovedrepræsentant og klassiske type er hr. Karl Grün. (*Note af Engels til den tyske udgave 1890*).

En anden, mindre systematisk, men mere praktisk form for denne socialisme søgte at afholde arbejderklassen fra enhver revolutionær bevægelse ved at påvise, at ikke politiske forandringer af den ene eller den anden slags, men kun en ændring af de materielle eksistensforhold, af de økonomiske forhold kunne gavne den. Ved ændring af de materielle eksistensforhold forstår denne socialisme imidlertid på ingen måde afskaffelsen af de borgerlige produktionsforhold, der kun er mulig ad revolutionær vej, men derimod administrative forbedringer, der kan foretages på grundlag af disse produktionsforhold og altså ikke forandrer noget i forholdet mellem kapital og lønarbejde, men i bedste fald skaffer bourgeoisiet en nedsættelse i omkostningerne ved dets styre og forenkler dets statshusholdning.

Sit helt rammende udtryk får bourgeoissocialismen først, når den bliver en ren og skær retorisk frase.

Frihandel! I den arbejdende klasses interesse. Beskyttelsestold! I den arbejdende klasses interesse. Fængselsreform! I den arbejdende klasses interesse. Det er bourgeoissocialismens sidste ord, det eneste, den mener alvorligt.

Bourgeoisiets socialisme består netop i den påstand, at bourgeois'er er bourgeois'er — i den arbejdende klasses interesse.

3. Den kritisk-utopiske socialisme og kommunisme

Vi taler her ikke om den litteratur, der i alle store, moderne revolutioner har givet udtryk for proletariatets krav. (Skrifter af Babeuf o. a.)

Proletariatets første forsøg på direkte at gøre sine egne klasseinteresser gældende i en tid præget af almindelig uro, i den periode, da det feudale samfund blev styrtet, strandede nødvendigvis på proletariatets eget lave udviklingstrin, og fordi de materielle betingelser for dets befrielse, der netop

først skabes i den borgerlige epoke, manglede. Den revolutionære litteratur, som ledsagede proletariats første bevægelser, er nødvendigvis efter sit indhold reaktionær. Den docerer almindelig askese og et ganske plumpt ligemageri.

De egentlige socialistiske og kommunistiske systemer, St. Simons, Fouriers, Owens og andres, dukker frem i den første uudviklede periode af den kamp mellem proletariat og bourgeoisie, som vi har skildret ovenfor. (Se: »Bourgeoisie og proletariat«.)

Opfinderne af disse systemer ser ganske vist modsætningen mellem klasserne såvel som de opløsende elementer i selve det herskende samfund. Men de ser ikke proletariatet som bærer af en historisk selvvirksomhed, af en særlig politisk bevægelse.

Da udviklingen af klasse modsætningen holder trit med industriens udvikling, forefinder de heller ingen materielle betingelser for proletariatets befrielse og ser sig om efter en social videnskab, efter sociale love, der kan skabe disse betingelser.

De må erstatte den sociale virksomhed med deres personlige virksomhed som opfindere, de må erstatte de historiske betingelser for befrielsen med fantastiske, de må erstatte proletariatets gradvise organisation som klasse med en specielt udponset organisation af samfundet. Den kommende verdenshistorie opløser sig for dem i propaganda for disse samfundsplaner og i deres praktiske gennemførelse.

De er sig bevidst, at når de i deres planer hovedsagelig repræsenterer den arbejdende classes interesser, er det, fordi det er den klasse, der lider mest. Kun under denne synsvinkel: den klasse, der lider mest, eksisterer proletariatet for dem.

Klassekampens uudviklede form såvel som deres egne kår medfører imidlertid, at de tror, de er højt hævet over al klasse modsætning. De vil forbedre kårene for alle samfundets medlemmer, også de bedst stillede. De appellerer derfor stadig til hele samfundet uden forskel, ja fortrinsvis til den

herskende klasse. Man behøver jo bare at forstå deres system for at anerkende, at det er den bedst mulige plan til det bedst mulige samfund.

De afviser derfor enhver politisk, særlig enhver revolutionær aktion, de vil nå deres mål ad fredelig vej og forsøger at bane vejen for det ny sociale evangelium ved små eksperimenter, der naturligvis mislykkes, ved eksemplets magt.

De fantastiske skildringer af fremtidens samfund fra en tid hvor proletariatet endnu er højst uudviklet, hvor det altså endnu selv havde en fantastisk opfattelse af sin egen stilling, udspringer af denne klasses første uklare længsel efter en almindelig omformning af samfundet.

Men de socialistiske og kommunistiske skrifter består også af kritiske elementer. De angriber alt, hvad der danner grundlaget for det bestående samfund. De har da også leveret højst værdifuldt materiale til arbejdernes oplysning. Deres positive forslag med hensyn til fremtidens samfund, f. eks. ophævelse af modsætningen mellem land og by, af familien, den private ejendomsret, lønarbejdet, forkyndelsen af social harmoni, statens omdannelse til at være ren og skær forvaltning af produktion — alle disse forslag udtrykker kun klassemod-sætningens forsvinden, den klassemod-sætning, der netop først nu begynder at udvikle sig, som de endnu kun kender i dens første vage ubestemthed. Selve disse forslag har derfor endnu en ren utopisk karakter.

Den kritisk-utopiske socialismes og kommunismes betydning står i omvendt forhold til den historiske udvikling. I samme grad som klassekampen udvikler sig og tager form, mister denne fantastiske hæven sig over klassekampen, denne fantastiske bekæmpelse af klassekampen, al praktisk værdi, al teoretisk berettigelse. Mens derfor ophavsmændene til disse systemer i mange henseender var revolutionære, så danner deres elever altid reaktionære sekter. De fastholder mestrenes gamle anskuelser overfor proletariatets historiske videreudvikling. De søger derfor konsekvent at tage brodden af klassekampen og forsone modsætningerne. De drømmer

stadig om forsøgsvis at realisere deres sociale utopier, at grundlægge enkelte Falanstører, stifte Home-kolonier, oprette et lille Ikarien²⁶ — det ny Jerusalem i lommeformat —, og for at få bygget alle disse luftkasteller må de appellere til de borgerlige hjerters og pengeposers filantropi. Efterhånden glider de ind i samme kategori som de ovenfor skildrede reaktionære eller konservative socialister og adskiller sig kun fra dem ved mere systematisk pedanteri, ved den fanatiske, overtroiske forvisning om deres sociale videnskabs mirakuløse virkninger.

De bekæmper derfor forbitret enhver politisk bevægelse blandt arbejderne, da den jo kun kan skyldes, at de er forblindede af mistillid til det nye evangelium.

Owenisterne i England, fourieristerne i Frankrig bekæmper henholdsvis chartisterne og reformisterne²⁷.

IV

KOMMUNISTERNES STILLING TIL DE FORSKELLIGE OPPOSITIONSPARTIER

Efter afsnit II kan der ikke herske nogen tvivl om kommunisternes stilling til de allerede eksisterende arbejderpartier⁴ altså om deres stilling til chartisterne i England og landbrugsreformbevægelsen i Nordamerika.

---

²⁶ Falanstører var betegnelsen for de af Charles Fourier planlagte socialistiske kolonier; Ikarien kaldte Cabet sin utopi og senere sin kommunistiske koloni i Amerika. (*Note af Engels til den engelske udgave 1888*).

Home-kolonier (kolonier i hjemlandet) kalder Owen sine kommunistiske mønstersamfund. Falanstører var det navn, Fourier gav de samfundspaladser, han planlagde. Ikarien hed det utopiske fantasiland, hvis kommunistiske indretninger Cabet har skildret. (*Note af Engels til den tyske udgave 1890*).

²⁷ Der sigtes til tilhængerne af bladet »La Reforme«, som udkom 1843/50 i Paris. — *Red.*

De kæmper for arbejderklassens umiddelbart foreliggende mål og interesser, men i den nuværende bevægelse repræsenterer de tillige bevægelsens fremtid. I Frankrig slutter kommunisterne sig til det socialistisk-demokratiske²⁸ parti imod det konservative og radikale bourgeoisie uden derfor at opgive retten til kritisk at tage stilling til de fraser og illusioner, der er overleveret fra den store revolution.

I Schweiz støtter de de radikale uden at lukke øjnene for, at dette parti består af modstridende elementer, dels af demokratiske socialister i fransk betydning, dels af radikale bourgeois'er.

I Polen støtter kommunisterne det parti, der arbejder for en agrarrevolution som en betingelse for den nationale befrielse, det samme parti, som gav stødet til Krakov-opstanden 1846.

I Tyskland kæmper det kommunistiske parti, så snart bourgeoisie optræder revolutionært, sammen med det imod det enevældige kongedømme, de feudale godsejere og småborgervæsenet.

Men ikke et eneste øjeblik undlader det hos arbejderne at skabe så klar en bevidsthed som muligt om den fjendtlige modsætning mellem bourgeoisie og proletariat, for at arbejderne straks kan vende de sociale og politiske betingelser, som bourgeoisie må fremkalde ved sit herredømme, som våben mod bourgeoisie, — for at kampen mod bourgeoisie selv kan begynde straks, når de reaktionære klasser i Tyskland er styrtet.

---

²⁸ Et parti, der dengang repræsenteredes i parlamentet af Ledru-Rollin, i litteraturen af Louis Blanc og i dagspressen af »Réforme«. Navnet socialdemokrati betegnede hos disse folk, der er ophavs-mændene til det, en del af det demokratiske eller republikanske parti med mere eller mindre socialistisk anstrøg. (*Note af Engels til den engelske udgave 1888*).

Det parti, der i datidens Frankrig kaldte sig socialistisk-demokratisk, var det der politisk repræsenteredes af Ledru-Rollin og litterært af Louis Blanc; det var altså himmelvidt forskelligt fra det nuværende tyske socialdemokrati. (*Note af Engels til den tyske udgave af 1890*).

Kommunisterne har den største opmærksomhed henvendt på Tyskland, fordi Tyskland står umiddelbart foran en borgerlig revolution, og fordi det gennemfører denne omvæltning under betingelser, hvor den europæiske civilisation overhovedet befinder sig på et højere udviklingsstrin, og fordi det gennemfører den med et langt mere udviklet proletariat end England i det 17. og Frankrig i det 18. århundrede og den tyske borgerlige revolution altså kun kan være det umiddelbare forspil til en proletarisk revolution.

Kort sagt, kommunisterne støtter overalt enhver revolutionære bevægelse mod de bestående sociale og politiske tilstande.

I alle disse bevægelser fremhæver de, at bevægelsens grundspørgsmål er ejendoms spørgsmålet, uden hensyn til den udviklingsgrad, det har nået.

Endelig arbejder kommunisterne overalt på at skabe forbindelse og forståelse mellem de demokratiske partier i alle lande.

Kommunisterne forsmår at skjule deres anskuelser og deres hensigter. De erklærer åbent, at deres mål kun kan nås ved, at hele den bestående samfundsordning styrtes med magt. Lad kun de herskende klasser skælve for en kommunistisk revolution. Ved den har proletarerne kun deres lænker at tabe. De har en verden at vinde.

Proletarer i alle lande, foren jer!

DE VIGTIGSTE NAVNE

Babeuf, François Noël
(Gracchus) (1760—97) —
fransk revolutionær, utopisk
kommunist, organiserede »de
liges sammensværgelse« efter
hvis afsløring han blev guil-
lotineret.

side 46

*Bakunin, Michail Aleksan-
drovitj* (1814—76)

side 6—10

Blanc, Louis (1811—82) —
fransk småborgerlig socialist

side 50

Cabet, Etienne (1788—1856)
— fransk utopisk kommunist,
forfatter af »Rejsen til Ika-
rien« Ikarien kaldte Cabet sin
utopi og senere sin kommu-
nistiske koloni i Amerika.

side 11—49

Carlyle, Thomas (1795—81)

side 39

Darwin, Charles (1809—82)

side 9

Disraeli, Benjamin (1804—81)

side 39

Engels, Friedrich (1820—95)

Fourier, Charles (1772—1837)
— Falanstører var betegnelsen
for de af Fouriers planlagte
socialistiske kolonier

side 11—47—49

Grün, Karl (1817—87)
— tysk forfatter, talsmand for
den såkaldte »sande socia-
lisme«

side 45—

Guizot, François Pierre
(1787—1874) — fransk bor-
gerlig historiker og statsmand,
monarkist

side 13

Haxthausen, August (1792—
1866) — preussisk embeds-
mand og forfatter, rejste i
Rusland (1843—44) og beskrev
resterne af landsbyfællesska-
bet i Ruslands landsbysamfund

side 14

Lassalle, Ferdinand (1825—64)

side 10

*Ledru-Rollin, Alexander-Au-
guste* (1807—1874) — fransk
bourgeoiserepublikaner, en af
det småborgerlige demokratis
førere

side 50

Marx, Karl (1818—83)

side 8—9—10—12—

Maurer, Georg Ludvig (1790—
1872) — tysk historiker, ud-
forskede samfundsordenen i
Tysklands oldtid og middel-
alder

side 14

Metternich, Klemens (1773—
1859) — østrigs reaktionær
minister, en af »Den Hellige
Alliance« s grundlæggere

side 13—

Morgan, Lewis Henry (1818—
81) — amerikansk videns-
kabsmand, etnograf, ursam-
fundets historiker.

side 14

Owen, Robert (1771—1858)
— engelsk utopisk socialist
side 10 — 47 — 49

Proudhon, Pierre-Joseph
(1809—65) — fransk teoritiker
småborgerlig socialist, egent-
lige grundlægger af anarkis-
men
side 10 — 45

Saint-Simon, Henri (1760—
1825)
side 47

Sismondi, Jean-Charles 41 —

Simonde de (1773—1842)
— schweizisk økonom, småbor-
gerlig kritiker af kapitalismen.
side 38

Weitling, Wilhelm (1808—71)
— tysk håndværker, en af de
mest markante talsmænd for
den tyske utopiske lig-
hedskommunisme, stod under
Fouriers indflydelse.
side 11 —

NOTER

Patriciere og Plebejere: var klasser i det gamle Rom, Patricierne, det romerske aristokrati, var den herskende Godsejerklasse, der på republikkens tid var i besiddelse af jorden og statsmagten. Plebejerne var en klasse af frie, men ikke fuldt ligeberettigede borgere. Nærmere om klasserne i det gamle Rom se Engels: »Familiens, Privat-ejendommens og Statens Oprindelse«. (Se 2. bind »Marx-Engels udvalgte værker« Forlaget Tiden 1952.

Proletariat: de besiddelsesløse, i det kapitalistiske samfund, arbejderklassen.

Bourgeois: borgerskab, den klasse som i det kapitalistiske samfund ejer produktionsmidlerne, kapitalistklassen.

Rentenyder eller Rentier: en person der lever af renterne af værdipapirer.

Stændermonarki: på manufaktur-systemets tid forstår man et monarki med repræsentanter for stænderne (gejstlighed, adel, »tredie stand« — bourgeois) i kongemagtens rådgivende organer.

Jordrenten: er en del af merværdien, altså også af udbytternes indtægter, som arbejderen har skabt ved sit arbejde, og som tilflyder ejeren af jorden som forpagtningsafgift eller i form af en ekstraintægt (hvis han selv driver sin ejendom).

Utopi: uvirkelig eller ugennemførlig plan (tanke) om idealstat eller samfundsform hvis grundlag ikke tager hensyn til den virkelige historiske udvikling.

Sekterisme: kommer af ordet sekt, og bruges i socialistiske partier, om en politik som hindrer en effektiv virksomhed i arbejderklassens og folkets organisationer.

Fr. Engels:

Socialismens udvikling fra utopi til videnskab.

Den klassiske fremstilling af marxismen som videnskabelig socialisme i modsætning til mange andre uklare forestillinger, som kalder sig „socialisme“.

I bogen sammenfattes især Marx' og Engels' teori om den historiske materialisme.

Som tillæg bringes Engels' forord til hans manuskript om „Naturens dialektik“.

FORLAGET TIDEN

kr. 4,60

Karl Marx:
Lønarbejde og kapital.

„Lønarbejde og kapital“ er Marx' første sammenfattende redegørelse for kapitalismens økonomiske grundlag.

Bogen indeholder tillige Marx' arbejde „Løn, pris og profit“, en populær fremstilling af hans økonomiske teori med særlig henblik på forståelsen af fagbevægelsens kamp.

Begge skrifter har spillet en umådelig rolle for såvel marxismens politiske økonomi som for løsningen af fagbevægelsens opgaver.

FORLAGET TIDEN

kr. 5,80

Socialismens
Klassikere 4

Marxismens klassikere 4

Karl Marx:

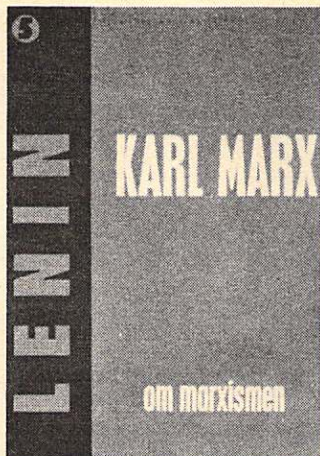
Pariserkommunen.

Bogen indeholder Marx' skrift „Borgerkrigen i Frankrig“, der udsendtes som I Internationales redegørelse for Pariserkommunens sejr og nederlag 1871.

Pariserkommunen var den første oprettelse af det arbejdende folks magt. Marx' arbejde er en forbilledlig anvendelse af den historiske materialismes metode og rummer en varig lære for arbejderklassens kamp for magten i samfundet.

FORLAGET TIDEN

kr. 2,30

V. I. Lenin:

Karl Marx – om marxismen.

Bogen indeholder Lenins fremragende sammenfatning af marxismens filosofiske, økonomiske og politiske lære, skrevet som lektionsartikel i 1914.

Som tillæg bringes tre artikler af Lenin, som er grundlæggende for marxismens videreudvikling. „Marxismens tre kilder og tre bestanddele“, „Marxismens historiske skæbne“, „Marxisme og revisionisme“.

FORLAGET TIDEN

kr. 10,75

V. I. Lenin:

„Venstre“-kommunismen en børnesygdom

Lenins berømte skrift om arbejderbevægelsens kampmetoder, dens strategi og taktik.

Bogen blev skrevet til den Kommunistiske Internationale i 1920, men fremlægger principielle synspunkter af varig værdi – ikke mindst for den socialistiske bevægelses nutidige problemer.

FORLAGET TIDEN

kr. 13,05